

BİBLİYOGRAFYA

YAZILIKAYA: Von Kurt Bittel, Rudolf Naumann und Heinz Otto, Leipzig 1941 (61. Wissenschaftliche Veröffentlichung der Deutschen Orient-Gesellschaft)

Alman Şark Cemiyetinin ilmi yayınlarının 61. inci ve en yeni cildini teşkil eden bu eserle harbin zorlukları arasında da kendilerini kaybetmeyen alman bilginlerinin eski ananeye uygun şekilde yüksek değerde ilmi bir eser meydana koyduklarını görüyoruz. Mezopotamya, Filistin, Suriye, Anadolu ve Mısırda büyük ölçüde kazılar ve araştırmalar yaptıran bu ilim cemiyeti eski medeniyetlerin meydana çıkarılmasına önemli hizmetler yapmıştır. 1906-1907 ve 1911-1912 de Boğazköyde "Müzeihümayun," adına arkeolog Makridi (Bey) ile Hugo Winckler tarafından yapılan kazılardan sonra Eti paytahtı Hattuşaş sırlarını vermeğe başladı.

İlmi eserler birbirini takip etti. Otto Puchstein ile Heinrich Kohl ve Daniel Krencker tarafından 1912 de mimari eserler tanıtıldı. 1916 dan sonra H. H. Figulla, E. F. Weidner, Emil Forrer, ve F. Hrozny Eti arşivinde bulunan çivi yazılı belgeleri neşre koyuldular. Umumî Harp ve onu takip eden mütareke senelerinde Boğazköy unutuldu. 1931-1939 a kadar Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul şubesi K. Bittel idaresinde bu mevzuu yeniden ele aldı. İlk neticeler «Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft'ın 72-78» sayılı nüshalarında ve Prusya Akademisinin risalelerinde Boğazköy 1935 ve Boğazköy II 1938, unvanı altında tanıtıldı. K. Bittel ayrıca arkeolog mimar ve dilcilerin ehemmiyet vermedikleri veya üzerinde durmağa fırsat bulamadıkları

1906-1912 seneleri küçük eserlerini tetkik ederek «Die Kleinfunde» adlı monografisini çıkardı. Alman Arkeoloji Cemiyeti yayınlarının 5. inci cildinde Yazılıkayadaki kabartma resimlerden bahis (Die Felsbilder von Yazılıkaya 1934» görüldü. Son senelerde K. Bittel'in Yazılıkaya'nın medhal kısmında bulunduğu mimari eserler ve Eti açık mabedi resimleri üzerinde yaptığı incelemeler mevzuumuzu teşkil eden yeni eserin yazılmasını zarurî kılmıştır.

Texier tarafından keşfedilen Yazılıkaya Hattuşaşın şimal doğusundaki dağlık arazide, şimal kapusundan 1600 metre mesafede ve deniz seviyesinden 1300 metre yüksekte, Eti tanrılarının yurdu ve Eti devletinin en kutsal yerlerinden biridir. Yazılıkaya hakkında yapılan eski araştırmalar ve çizilen resimler eksik ve sübjektif olduğu için K. Bittel başta burasının hakikata uygun tasvirini yapmaya çalışmıştır. Bu çalışmalarında kendisine desinatör Kernapp ile Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi hititoloji profesörü H. G. Güterbock ve H. Otto'nun da müessir surette yardım ettikleri anlaşılmaktadır. Tapınağın mevkii tasvir edilirken zemin seviyesi üzerinde durulmakta ve Büyük bölmede kuvvetli bir ihtimalle kült esnasında rol oynayan ocak yeri tesbit edilmektedir. Yandaki küçük bölmede kıral Arnuvanda'ya ait olması muhtemel bir heykel kaidesinin tesbit edilmiş olması da aynı derecede ehemmiyetlidir.

Kabartma resimler incelenirken:

1) Eski fotoğraf ve eski estampajlardan daha mükemmel neticeler elde edilmiştir. Burada dikkatli müşahede fotoğrafın yar-

dımcısıdır. Büyük sabırla çalışma sayesinde görülmesi mümkün her iz kaçırılmadan söylenmiştir.

2) Metinlerin mukayesesi sayesinde birkaç kati "identification,, yapılabilmektedir. Meselâ: 9 uncu tanrı'nın *Şulinkatte* olduğu tesbit edilmiştir. Bu protoetice de (. kiralı) mânasına gelmektedir. Sağ elinde bir kılıç ve sol elinde kesilmiş insan başı olduğu halde tasvir edilmiştir.

3) İdentification'lar bazen ideogramlara göre yapılmıştır.

Din tarihi bakımından en mühim tesbit 42 inci tanrıya aittir. İdeogramı çift tanrı işareti ve kutsal hayvanı da boğadır. Bu tanrı iki küçük dağ tanrısı üstünde ayakta durmaktadır. Bir Eti metnine dayanarak bu tanrının göğün hava tanrısı olduğu katiyetle tesbit edilmiştir. Fakat *Şantaş* veya *Teşup* okunup okunmadığı henüz belli değildir.

Bunun karşısındaki 43 işaretli tanrıça Eti metinlerinde tasvir edilmekle beraber hiyeroglifi katiyetle *Hepatu* tarzında okunmaktadır. Bu tesbit tabiatıyla büyük erkek tanrının *Teşup* okunması lehine bir delil sayılmakta, yani erkek tanrının hurrice ad aldığı kanaatini vermektedir. (Ancak kiral ve kiralıçe adları arasında bunun aksine de rast gelmektedir). 43 işaretli tanrıçanın *Hepat* hieroglif yazısına rağmen *Arinna* şehrinin güneş tanrıçası olması da mümkündür.

Eti din tarihini ilgilendiren sorgular tamamıyla çözülmemiş olmasına rağmen fazlaları bir tarafa bırakılarak müsbet tahliller yapılmıştır.

64 işaretli *Arnuvanda* kiral ve aynı zamanda tanrı olarak vasıflandırılmıştır. Eti kiralı arasında 3 *Arnuvanda* olduğu için hangisi olduğu bilinmiyor. *K. Bittel* bu hususta 137 inci sahifede ince araştırmalar yapmakla beraber bir sonuca varamamaktadır.

Kitapta kıyafet, kılıçlar, selâm tarzı, semboller ve kutsal hayvanlar hakkında ayrı ayrı incelemeler yapılmıştır. Bu kısımda kanatlı güneş hakkındaki araştırma en kıymetlisidir.

Bit Hilan münakaşa edilirken bu bir fasat ve ayrıca ev tipi olarak kabul edilmiştir.

Yazılıkaya tapınağının önündeki yapı manzumesine gelince, temellerin araştırılması neticesinde burada: A) M. Ö. 1500 sınırlarında en eski basit bir mabet izi, B) M. Ö. 15 inci asır ortalarına ait eski mabet, C) M. Ö. 13 üncü asır başlangıcından ortalarına kadar yapılmış bir kapu, D) Yeni mabet tesbit edilmiştir. B mabedinin içerdeki bölmelele bir kül teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Daha sonra bazı tadilat (küçük bölmeye ayrı medhal açılması) sebebiyle *Yazılıkayanın* müstakil iki bölme ve önündeki manzume ile birlikte şehir içindeki V. inci mabette olduğu gibi *Çift sanktüerli çift kült yeri* halini almıştır.

Hulâsa *K. Bittel* bu eserinde büyük vukufu Eti sanatının en mükemmel örneklerini ve Anadolunun en önemli bir anıtını tanıtmaktadır.

Dr. HAMİT Z. KOŞAY

Lev: CXLIV

Yazılıkayadan bir parça

Belleten C. V

Yazılıkayadan diğer bir parça